CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
PEDRO CRUZ VILLALÓN
prezentate la 22 mai 2014[1]

Cauza C-201/13

Johan Deckmyn
și
Vrijheidsfonds VZW
împotriva
Helena Vandersteen,
Christiane Vandersteen,
Liliana Vandersteen,
Isabelle Vandersteen,
Rita Dupont,
Amoras II CVOH
și
WPG Uitgevers België

[cerere de decizie preliminară introdusă de hof van beroep te Brussel (Belgia)]

„Directiva 2001/29/CE — Drepturi de autor — Articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29/CE — Drept de reproducere — Derogări — Excepții — Parodie — Noțiune autonomă a dreptului Uniunii — Drepturi fundamentale — Principii generale”

1. Prin prezenta trimitere preliminară, hof van beroep din Bruxelles a adresat Curții mai multe întrebări cu privire la natura și semnificația noțiunii „parodie”, drept una dintre excepțiile de la drepturile exclusive de reproducere, de distribuție, de comunicare publică a operelor și de punere la dispoziția publicului alte obiecte protejate, care este prevăzută, cu caracter facultativ pentru statele membre, la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29/CE[2] (denumită în continuare „directiva”). Aspectul și configurația reprezentării grafice care fac obiectul litigiului principal au determinat instanța de trimitere să includă Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”) în reglementarea Uniunii pe care o consideră relevantă. În aceeași ordine de idei, Curtea a invitat persoanele interesate prevăzute la articolul 23 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene să se pronunțe, în cadrul procedurii orale, cu privire la incidența pe care o pot avea anumite drepturi prevăzute în cartă asupra interpretării excepției menționate.

2. Litigiul menționat are la origine un calendar distribuit în cadrul unui eveniment public, calendar a cărui copertă o reproduce pe cea a unui episod dintr-o „bandă desenată” celebră, la care s-au adus o serie de modificări cu scopul de a transmite un mesaj caracteristic ideologiei partidului politic Vlaams Belang, scop care, de altfel, s-a concretizat.

1 — Limba originală: spaniola.

2 — Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale drepturilor de autor și drepturilor conexe în societatea informațională (JO L 167, p. 10, Ediție specială, 07/vol. 1, p. 230).

3. În aceste condiții și având în vedere precizia noțiunii „parodie”, menționată anterior, prezenta acțiune oferă Curții ocazia de a se pronunța, fie și doar în măsura necesară pentru a da un răspuns util cu privire la o chestiune care prezintă în mod evident o importanță deosebită, referitoare la modul în care instanța civilă trebuie să ia în considerare drepturile fundamentale la aplicarea, în litigiul principal, a unei noțiuni care face parte din dreptul derivat al Uniunii.

I – **Cadrul juridic**

A – *Dreptul Uniunii*

4. Considerentele (3), (19) și (31) ale directivei au următorul cuprins:

„(3) Armonizarea propusă va ajuta la punerea în aplicare a celor patru libertăți ale pieței interne și se referă la respectarea principiilor fundamentale ale dreptului, în special proprietatea, inclusiv proprietatea intelectuală, libertatea de exprimare și interesul public.

[…]

(19) Drepturile morale ale titularilor drepturilor ar trebui exercitate în conformitate cu legislația statelor membre și prevederile Convenției de la Berna pentru protecția operelor literare și artistice, ale Tratatului OMPI privind dreptul de autor și ale Tratatului OMPI privind interpretările sau execuțiile și fonogramele. Astfel de drepturi morale nu sunt incluse în domeniul de aplicare al prezentei directive.

[…]

(31) Trebuie păstrat un echilibru just între drepturile și interesele diverselor categorii de titulari de drepturi, precum și între acestea și drepturile și interesele utilizatorilor de obiecte protejate. Excepțiile existente și limitările de drepturi stabilite de statele membre trebuie reanalizate prin prisma noului mediu electronic. Diferențele existente între excepțiile și limitările privind anumite acte restricționate au efecte negative directe asupra funcționării pieței interne în domeniul dreptului de autor și al drepturilor conexe. Asemenea diferențe ar putea deveni mai accentuate odată cu dezvoltarea exploatării în străinătate a operelor și a activităților transfrontaliere. Pentru a asigura buna funcționare a pieței interne, astfel de excepții și limitări trebuie definite într-un mod mai armonizat. Gradul de armonizare a acestor excepții depinde de impactul lor asupra bunei funcționări a pieței interne.”

5. Articolul 2 din directivă prevede:

„Statele membre prevăd dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice reproducerea directă sau indirectă, temporară sau permanentă, prin orice mijloace și în orice formă, în totalitate sau în parte:

(a) pentru autori, a operelor lor; […]”

6. La articolele 3 și 4, aceeași directivă prevede instituirea altor drepturi exclusive, și anume dreptul de comunicare publică a operelor, dreptul de a pune la dispoziția publicului alte obiecte protejate și dreptul de distribuire.

7. Articolul 5 din directivă prevede excepții și limitări. În sensul prezentei proceduri, trebuie reținută următoarea excepție:

„(3) Statele membre pot să prevadă excepții sau limitări la drepturile prevăzute la articolele 2 și 3 în următoarele cazuri:

[…]

k) utilizarea în cazul caricaturilor, parodierii sau pastișelor;

[…]

(4) În cazurile în care statele membre pot să prevadă o excepție sau limitare la dreptul de reproducere în temeiul alineatelor (2) și (3), acestea pot să prevadă în mod similar o excepție sau limitare la dreptul de distribuire prevăzut la articolul 4, în măsura justificată de scopul actului autorizat de reproducere.

(5) Limitările menționate la alineatele (1) și (2), (3) și (4) se aplică numai în anumite cazuri speciale, care nu contravin unei exploatări normale a obiectului protejat și nu prejudiciază în mod nerezonabil interesele legitime ale titularului de drepturi.”

B – *Dreptul național*

8. Legea din 30 iunie 1994 privind dreptul de autor și drepturile conexe (Wet betreffende het auteursrecht en de naburige rechten) prevede la articolul 1:

„1 – Autorul unei opere literare sau artistice este singurul care are dreptul să reproducă sau să autorizeze reproducerea acesteia, în orice mod și sub orice formă (direct sau indirect, temporar sau permanent, în totalitate sau în parte).

Acest drept cuprinde printre altele dreptul exclusiv de a autoriza adaptarea sau traducerea operei. […]

Numai autorul unei opere literare sau artistice are dreptul de a o comunica publicului prin orice procedeu, inclusiv prin punerea la dispoziția publicului, astfel încât orice persoană să poată avea acces la aceasta din locul și la momentul pe care le alege.

Numai autorul unei opere literare sau artistice are dreptul de a autoriza distribuirea către public a originalului sau a reproducerilor operelor sale, prin vânzare sau în alt mod. […]

2 – Autorul unei opere literare sau artistice are dreptul moral inalienabil asupra acestei opere.

Renunțarea în totalitate la exercitarea viitoare a acestui drept este nulă. Acest drept cuprinde de asemenea dreptul de a publica opera. […]

[Autorul] are dreptul de a i se respecta opera, motiv pentru care se poate opune oricărei modificări a acesteia.

Fără a aduce atingere posibilității de a renunța, acesta își păstrează dreptul de a se opune oricărei deformări, mutilări ori altei modificări a operei sau oricărei alte atingeri aduse acesteia care poate prejudicia onoarea sau reputația sa.”

9. În sfârșit, articolul 22 alineatul 1 are următorul cuprins:

„În cazul în care o operă a fost publicată în mod legal, autorul nu poate interzice:

[…]

6° caricaturile, parodiile sau pastișele, cu respectarea bunelor practici.”

II – **Situația de fapt și litigiul principal**

10. Litigiul principal are ca obiect două apeluri conexate în care reclamanții în primă instanță au invocat încălcarea drepturilor de autor ale acestora asupra benzii desenate *„Suske en Wiske”* [3].

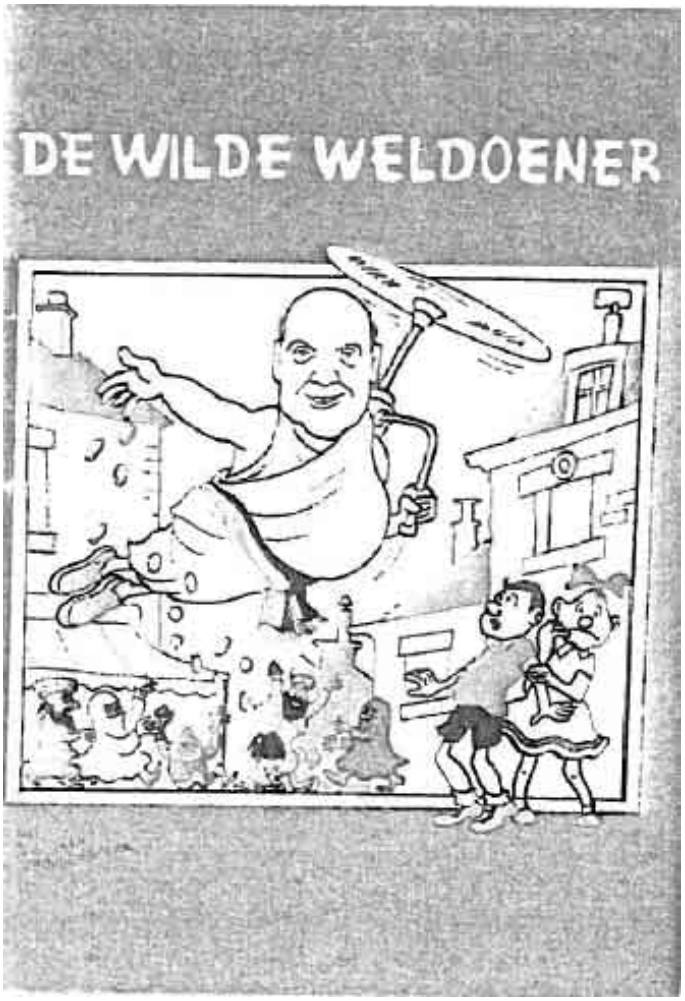
11. Reclamanții respectivi sunt moștenitorii domnului Willebrord Vandersteen, autorul *Suske en Wiske*, precum și două societăți care au dobândit drepturi asupra benzii desenate respective.

12. Pârâții în primă instanță sunt domnul Johan Deckmyn, membru al partidului politic *Vlaams Belang* și Vrijheidsfonds, o asociație care are ca obiect susținerea financiară și materială a acestui partid politic, precum și tipărirea și difuzarea publicațiilor prin orice mijloace de comunicare.

13. La recepția de Anul Nou organizată de orașul Gent în 2011, domnul Johan Deckmyn a distribuit calendare în care acesta figura ca în calitate de editor responsabil și pe a căror copertă, printre alte elemente, era ilustrat fără echivoc primarul de atunci al orașului respectiv, într-o tunică albă legată în jurul taliei cu drapelul belgian. Potrivit apelanților, coperta era de culoarea caracteristică copertilor benzii desenate *Suske en Wiske*, iar sub desen se găsea mențiunea olografă: „Fré [autorul desenului] adaptare liberă după Vandersteen”.

3 — Banda desenată Suske en Wiske a fost creată în anul 1945 și este foarte cunoscută, îndeosebi în spațiul lingvistic neerlandez.

14. Imaginea de pe copertă este următoarea:

15. Aceeași ilustrație (denumită în continuare „coperta contestată”) a apărut de asemenea pe pagina de internet a Vlaams Belang, precum și în publicația *„De Strop”* a aceluiași partid, care este difuzată în zona orașului Gent.

16. La 13 ianuarie 2011, domnul Johan Deckmyn și Vrijheidsfonds au apărut în calitate de pârâți în fața Rechtbank van Eerste Aanleg (Tribunalul de Primă Instanță) din Bruxelles. Reclamanții au invocat încălcarea drepturilor de autor asupra copertei unui episod din *Suske en Wiske*, creată în 19[6]1 de domnul Vandersteen și intitulată „De Wilde Weldoener” (în traducere literală „binefăcătorul compulsiv”), reprodusă mai jos:

17. Potrivit reclamanților, coperta calendarului distribuit coincidea în mare măsură cu cea a episodului menționat din respectiva bandă desenată și, mai mult, pe coperta contestată, binefăcătorul din *Suske en Wiske* se transpune într-un personaj politic real, în timp ce persoanele care iau banii împărțiți de binefăcător în imaginea din banda desenată fie au ajuns să poarte o burka, fie s-au transformat în persoane de culoare.

18. Rechtbank van Eerste Aanleg a admis cererea prin hotărârea din 17 februarie 2011, pronunțată în cadrul unei proceduri de urgență, și a reținut că distribuirea fără autorizare a calendarului reprezintă o încălcare a drepturilor de autor, obligând pârâții să înceteze utilizarea, sub orice formă, a calendarelor și a copertei modificate, precum și la plata unei amenzi de 5 000 de euro pentru fiecare încălcare a ordinului de încetare, cu un maximum de 500 000 de euro pentru fiecare zi în care acesta este încălcat.

19. La 15 aprilie 2011, pârâții în primă instanță au formulat apel împotriva hotărârii respective în fața hof van beroep (Curtea de Apel) din Bruxelles, invocând, în esență, că prima instanță nu avea competență, că Vrijheidsfonds nu avea nicio legătură cu obiectul litigiului și că niciunul dintre pârâți nu avea vreo legătură cu pagina de internet a Vlaams Belang, că reclamanții nu aveau sau nu au dovedit că au drepturi și că coperta contestată ar fi o creație artistică realizată de desenatorul Fré, iar nu de domnul Vandersteen, aceasta având drept obiect o parodie, o pastișă sau o caricatură, în sensul articolului 22 alineatul 1 punctul 6 din Legea din 30 iunie 1994.

20. În ceea ce îi privește, reclamanții în primă instanță au solicitat respingerea apelului și au formulat, în același timp, un apel incident pentru a obține interzicerea utilizării de către pârâții în primă instanță, în orice mod și pe orice suport, a desenelor personajelor Suske și Wiske în care apare expresia „Vlaams Belang”. Aceștia susțin că aspectul global al operei originale, personajele Suske și Wiske, fontul, titlul și culoarea tipică pentru această serie de benzi desenate se regăsesc fără echivoc pe coperta atacată. Pe de altă parte, pe aceasta, personajele care primesc banii împărțiți de binefăcător sunt acoperite de o burka în unele cazuri, iar în altele sunt personaje de culoare, transmițându-se astfel un mesaj discriminatoriu. Intimații susțin că unii dintre cei care au primit calendarul au avut inițial impresia că era vorba despre un cadou făcut de editorul *Suske en Wiske*. Doar în momentul deschiderii calendarului și al examinării sale mai în detaliu s-a putut constata că, în realitate, este vorba despre un material de promovare a partidului politic Vlaams Belang. Publicul ar avea astfel impresia că actualii intimați au aprobat campania desfășurată de Vlaams Belang, un partid de extremă dreapta, ceea ce nu corespunde deloc realității. Prin utilizarea în acest mod a operei originale s-ar fi adus atingere drepturilor morale și de exploatare ale acestora. Scopul desenului nu ar fi fost acela de a-l ironiza pe domnul Vandersteen sau personajele din seria de benzi desenate, ci pe primarul din Gent, acesta neîndeplinind cerințele impuse pentru existența parodiei, și anume să fie utilizată în scop critic, să reprezinte în sine o dovadă a originalității, să aibă un scop umoristic, să aibă intenția de a se amuza pe seama operei originale, să nu provoace confuzie cu opera originală și să nu preia din opera originală mai multe elemente de formă decât cele neapărat necesare pentru realizarea parodiei.

III – **Întrebările preliminare și procedura în fața Curții**

21. Prin decizia din 8 aprilie 2013, hof van Beroep a respins excepțiile invocate de intimați cu privire la admisibilitatea trimiterii, a suspendat procedura și a adresat Curții, în temeiul articolului 267 TFUE, următoarele întrebări preliminare:

„1) Noțiunea «parodie» este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii?

2) În cazul unui răspuns afirmativ, o parodie trebuie în acest caz să îndeplinească următoarele condiții sau caracteristici:

— să prezinte un caracter original propriu (originalitate),

— să prezinte acest caracter astfel încât, în mod rezonabil, parodia să nu poată fi atribuită autorului operei originale,

— să fie orientată către amuzament sau ironie, independent dacă eventuala critică exprimată se referă la opera originală sau la alt obiect ori la altă persoană,

— să menționeze sursa operei parodiate?

3) O operă trebuie să îndeplinească și alte condiții sau să prezinte și alte caracteristici pentru a putea fi considerată parodie?”

22. Comisia a prezentat observații scrise.

23. În conformitate cu articolul 61 din Regulamentul de procedură, Curtea a invitat persoanele interesate prevăzute la articolul 23 din Statutul Curții să se pronunțe cu privire la incidența Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și în special a articolului 1 (demnitatea umană), a articolului 11 alineatul (1) (libertatea de exprimare și de informare), a articolului 13 (libertatea artelor și științelor), a articolului 17 (dreptul de proprietate), a articolului 21 alineatul (1) (nediscriminarea) și a articolului 22 (diversitate culturală, religioasă și lingvistică) asupra interpretării articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29.

24. În cadrul ședinței din 7 ianuarie 2014 s-au înfățișat Comisia și Regatul Belgiei.

IV – **Analiză**

25. Prin intermediul primei întrebări, hof van beroep dorește să se stabilească dacă noțiunea „parodie” reglementată ca excepție de la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29 este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii. Prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, adresate în ipoteza unui răspuns afirmativ la prima întrebare și la care trebuie să se răspundă împreună, hof van beroep solicită Curții să stabilească criteriile relevante pentru a determina situațiile în care o operă constituie o parodie în sensul dispoziției în cauză.

26. Trebuie subliniat că, în conformitate cu prezenta directivă, statele membre prevăd dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice reproducerea operei (articolul 2) și dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice orice comunicare publică a operei [articolul 3 alineatul (1)]. Independent de acestea, articolul 5 alineatul (3) permite statelor membre să prevadă o serie de excepții sau de limitări la aceste drepturi, menționând la litera (k) una dintre respectivele excepții posibile („folosirea în cazul caricaturilor, parodierii sau pastișelor”). Legiuitorul belgian a făcut uz de această posibilitate, incluzând excepția respectivă în articolul 22 alineatul 1 punctul 6° din Legea din 30 iunie 1994, menționată anterior.

A. *Observații introductive*

27. Înainte de a propune un răspuns la întrebările adresate de instanța de trimitere cu privire la noțiunea „parodie” în sensul Directivei 2001/29, apreciem că este important să menționăm toate aspectele care *nu* sunt cuprinse în întrebările adresate Curții.

28. În primul rând, nu se solicită Curții să se pronunțe cu privire la domeniul de aplicare al noțiunii „drept moral” ca aspect al proprietății intelectuale exclus expres din domeniul de aplicare al directivei. Directiva 2001/29 dispune clar, în considerentul (19), că „drepturile morale ale titularilor drepturilor ar trebui exercitate în conformitate cu legislația statelor membre și prevederile Convenției de la Berna pentru protecția operelor literare și artistice, ale Tratatului OMPI privind dreptul de autor și ale Tratatului OMPI privind interpretările sau execuțiile și fonogramele. Astfel de drepturi morale nu sunt incluse în domeniul de aplicare al prezentei directive”[4]. În aceste condiții, decizia privind încălcarea sau lipsa încălcării drepturilor morale rămâne în totalitate la aprecierea instanței naționale.

4 — În conformitate cu articolul 6 *bis* alineatul (1) din Convenția de la Berna privind protecția operelor literare și artistice, autorul are dreptul „să formuleze obiecții față de orice denaturare, mutilare sau [altă] modificare sau alte măsuri derogatorii legate de această lucrare care ar prejudicia onoarea sau reputația sa”. A se vedea, cu privire la drepturile morale, Grosheide, W., *Moral rights*, în Derclaye, E., *Research Handbook on the Future of EU Copyright*, Edward Elgar, Cheltenham, 2009, p. 242-266, și von Lewinski, S., *International Copyright Law and Policy*, OUP, Oxford, 2008, p. 133-137.

29. În al doilea rând, instanța de trimitere nu ne solicită să ne exprimăm poziția nici cu privire la domeniul de aplicare pe care îl poate avea în prezenta cauză „tripla condiție” (cunoscută de asemenea sub denumirea de „test în trei etape”) prevăzută cu titlu general la articolul 5 alineatul (5) din directivă, conform căreia excepția în favoarea parodiei „se aplică numai în anumite cazuri speciale care nu intră în conflict cu exploatarea normală a operei sau a altui obiect protejat și nu aduc în mod nejustificat atingere intereselor legitime ale titularului dreptului”. Verificarea, în cadrul litigiului principal, a respectării sau a nerespectării fiecărei condiții menționate revine de asemenea instanței naționale.

30. În cele din urmă, instanța de trimitere nu a solicitat Curții să se pronunțe nici cu privire la domeniul de aplicare pe care îl poate avea, din perspectiva dreptului Uniunii, precauția prevăzută de legea belgiană atunci când admite excepția în favoarea parodiei „cu respectarea bunelor practici”.

31. În aceste condiții, nu ne rămâne decât să arătăm că aprecierile pe care urmează să le expunem ca răspuns la întrebările instanței de trimitere trebuie înțelese, astfel cum este important să subliniem, fără a aduce atingere modului în care instanța națională integrează categoriile pe care tocmai le-am menționat atunci când soluționează litigiul principal.

B. Cu privire la prima întrebare preliminară

32. Prin intermediul primei întrebări preliminare, hof van beroep ridică problema dacă noțiunea „parodie” este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii.

33. Hof van beroep înclină să recunoască necesitatea unei interpretări autonome a noțiunii, ca urmare a cerinței aplicării uniforme a dreptului Uniunii și a principiului egalității de tratament, precum și a lipsei unei trimiteri exprese la dreptul statelor membre pentru determinarea sensului noțiunii „parodie”. Comisia și Regatul Belgiei împărtășesc opinia conform căreia noțiunea de parodie trebuie interpretată în mod autonom și uniform, deși ambele susțin că statele membre se bucură de o anumită marjă de apreciere.

34. Împărtășim această opinie. Directiva nu definește termenul „parodie”, dar nici nu conține o trimitere expresă la dreptul statelor membre de a o defini.

35. Conform jurisprudenței constante a Curții, cerințele care decurg din aplicarea uniformă a dreptului Uniunii, precum și din principiul egalității de tratament impun ca, atunci când o dispoziție a dreptului Uniunii nu face trimitere la dreptul statelor membre pentru a determina sensul și domeniul ei de aplicare, aceasta să fie interpretată în mod autonom și uniform, avându-se în vedere contextul respectivei dispoziții și obiectivul urmărit de reglementarea în cauză[5]. Aceasta permite aprecierea faptului că noțiunea „parodie” prevăzută la articolul 5 alineatul (5) litera (k) din directivă este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii.

36. Această concluzie este confirmată chiar de obiectivul directivei, care, în conformitate cu titlul său, are ca scop armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională. Tot cu acest obiectiv, directiva stabilește, conform considerentului (32), o enumerare exhaustivă a excepțiilor și limitărilor privind dreptul de reproducere și dreptul de comunicare publică, ținând cont de diferitele tradiții juridice ale statelor membre și garantând funcționarea pieței interne. Conform aceluiași considerent (32), statele membre trebuie „să aplice în mod coerent aceste excepții și limitări […]”.

5 — A se vedea Hotărârile Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620, punctul 32), Ekro (327/82, EU:C:1984:11, punctul 11), SENA (C-245/00, EU:C:2003:68, punctul 23) și A (C-523/07, EU:C:2009:225, punctul 34).

37. Această concluzie nu este contrazisă de faptul că excepția prevăzută la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din directivă are caracter facultativ, astfel încât statele membre pot decide dacă doresc să prevadă o excepție în favoarea caricaturilor, a parodiilor sau a pastișelor. Astfel cum a statuat deja Curtea cu privire la excepția menționată la articolul 5 alineatul (2) litera (b) din directivă, care este de asemenea facultativă, „o interpretare potrivit căreia statele membre care au introdus o astfel de excepție, identică cu cea prevăzută de dreptul Uniunii […] ar fi libere să precizeze parametrii acesteia într-un mod necoerent și nearmonizat, susceptibil să varieze de la un stat membru la altul, ar fi contrară obiectivului acestei directive” [6].

38. În final, trebuie subliniat că natura de „concept autonom” a dreptului Uniunii nu exclude ca, în cazul în care o directivă – precum aceasta – nu pune la dispoziție criterii suficient de precise pentru delimitarea obligațiilor prevăzute, statele membre să se poată bucura de o marjă largă de apreciere pentru a determina aceste criterii [7].

39. Având în vedere motivele expuse, propunem Curții să răspundă la prima întrebare adresată în sensul că noțiunea „parodie” reprezintă o noțiune autonomă a dreptului Uniunii.

C. Cu privire la cea a doua și la a treia întrebare preliminară

40. După ce am răspuns afirmativ la prima întrebare, este necesar să ne îndreptăm atenția asupra celorlalte. Trebuie amintit că a doua întrebare se referă la o serie de eventuale caracteristici sau condiții pe care trebuie să le întrunească o anumită operă pentru a fi recunoscută drept „parodie”, cu consecințele care decurg din această calificare în ceea ce privește regimul drepturilor de autor. Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere se limitează la a solicita să se stabilească dacă ar trebui să se prevadă și alte caracteristici sau condiții în afară de cele sugerate. Astfel, apreciem că este oportun să reunim cele două întrebări în una singură.

41. În acest sens, trebuie subliniat încă de la început că Comisia propune interpretarea noțiunii de parodie în sensul că aceasta reprezintă o imitație a unei opere protejate de prezenta directivă, care nu constituie o caricatură sau o pastișă și care denotă o intenție de a amuza sau de a ridiculiza. Mai exact, niciuna dintre caracteristicile propuse de hof van beroep în a doua întrebare nu ar constitui, potrivit Comisiei, un element necesar al definiției noțiunii, deși recunoaște importanța deosebită a elementului de umor sau de burlesc.

42. Pe de altă parte, Regatul Belgiei, în observațiile orale, nu a considerat că distincția dintre „parodie”, „caricatură” și „pastișă” este relevantă pentru definirea parodiei, subliniind că cele trei noțiuni sunt prea similare pentru a fi posibilă diferențierea acestora. Parodia reprezintă o imitație a unei opere protejate de directivă, realizată cu intenția de a ridiculiza, fără ca respectiva imitație să poată cauza confuzie cu lucrarea originală. Parodia, ca noțiune a dreptului Uniunii, nu include noțiunea „bune practici”, noțiune care poate fi admisă la nivel național și care este utilizată de legislația belgiană și a cărei examinare revine statelor membre, cu toate că marja de apreciere de care dispun acestea este limitată de dreptul Uniunii și în special de drepturile fundamentale și de cele trei cerințe impuse la articolul 5 alineatul (5) din directivă.

43. Având în vedere cele expuse anterior, trebuie menționat că interpretarea articolului 5 alineatul (3) litera (k) din directivă se încadrează în contextul unei jurisprudențe a Curții destul de dezvoltate deja în raport cu articolul 5 din directivă. Din respectiva jurisprudență reiese că cerințele menționate la articolul 5 trebuie, în general, să facă obiectul unei interpretări stricte, în măsura în care acestea stabilesc excepții de la regula generală a directivei conform căreia titularul dreptului de autor trebuie

6 — Hotărârea Padawan (EU:C:2010:620, punctul 36).

7 — Hotărârile Painer (C-145/10, EU:C:2011:798, punctele 101-103), SENA (EU:C:2003:68, punctul 38) și Comisia/Belgia (C-433/02, EU:C:2003:567, punctul 19).

să autorizeze orice reproducere a unei opere protejate [8]. Această cerință privind interpretarea strictă reflectă de asemenea evoluția dispoziției, fiind introdusă de Consiliu, alături de alte excepții, în cadrul procedurii legislative, cu scopul de a satisface cererea anumitor state membre în sensul includerii unui anumit număr de excepții suplimentare strict definite [9].

44. Trebuie avut în vedere, independent de cele expuse anterior, că jurisprudența Curții este foarte nuanțată și lasă o marjă largă de apreciere în ceea ce privește particularitățile fiecărei excepții. Astfel, Curtea s-a declarat în favoarea unei marje largi de apreciere a statelor membre în ceea ce privește reglementarea excepției de la articolul 5 alineatul (3) litera (e) din directivă [10]. De altfel, Curtea a atras atenția de asemenea asupra faptului că interpretarea excepțiilor trebuie să garanteze efectul util al acestora [11].

45. Astfel, potrivit jurisprudenței Curții, noțiunea „parodie”, ca orice noțiune a dreptului Uniunii, trebuie interpretată în funcție de sensul obișnuit al termenilor dispoziției în limbajul curent, ținând cont de contextul în care sunt utilizați și de obiectivele urmărite de reglementarea din care fac parte [12].

46. Pornind de la faptul că excepția în favoarea „parodiei” nu apare izolat, ci, dimpotrivă, face parte dintr-o serie de trei categorii prevăzute în mod limitativ („caricatura [13], parodia sau pastișa [14]”), apreciem că diferențierea față de fiecare dintre noțiunile alături de care apare nu prezintă o importanță deosebită pentru analiza noastră. Paralela, în speță, dintre o anumită operă de autor și una dintre noțiunile menționate anterior poate fi problematică atunci când acestea nu sunt în concurență. Astfel, apreciem că nu este necesar să analizăm în continuare această distincție, deoarece, în cele din urmă, toate aceste noțiuni au același efect de excepție de la dreptul de autor al operei originale care este prezent, într-un mod sau altul, în cadrul așa-numitei opere derivate.

47. Acestea fiind precizate, în abordarea problemei referitoare la semnificația cuvântului „parodie”, este rezonabil să începem cu definițiile din dicționare pentru acest cuvânt. Astfel, în castiliană, parodia reprezintă, foarte simplu, o „[i]mitación burlesca” [15], definiție aproape identică cu cea din franceză: „imitation burlesque (d’une œuvre sérieuse)” [16]. În germană, „parodia” este definită ca „komische Umbildung ernster Dichtung; scherzh[afte] Nachahmung […]” [17], în olandeză, ca „grappige nabootsing om iets bespottelijk te maken” [18] și, în final, în engleză, „A prose, verse or (occas[ionally]) other artistic composition in which the characteristic themes and the style of a particular work, author, etc. are exaggerated or applied to an inappropriate subject, esp[ecially] for the purposes of ridicule […]” [19].

8 — A se vedea Ordonanța Infopaq International (C-302/10, EU:C:2012:16, punctul 27), Hotărârile Painer (EU:C:2011:798, punctul 109), Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465, punctele 56 și 57), Football Association Premier League și alții (C-403/08 și C-429/08, EU:C:2011:631, punctul 162) și Luksan (C-277/10, EU:C:2012:65, punctul 101).

9 — Consiliul Uniunii Europene, Position commune arrêtée par le Conseil en vue de l’adoption de la directive du Parlement européen et du Conseil sur l’harmonisation de certains aspects du droit d’auteur et des droits voisins dans la société de l’information, Exposé des motifs du Conseil, 9512/1/00 REV 1 ADD 1, punctul 35.

10 — Hotărârea Painer (EU:C:2011:798, punctele 100 și 101).

11 — Hotărârea Football Association Premier League și alții (EU:C:2011:631, punctul 163).

12 — Hotărârile Probst (C-119/12, EU:C:2012:748, punctul 20) și Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, punctul 32).

13 — „[1.] Dibujo satírico en que se deforman las facciones y el aspecto de alguien. 2. Obra de arte que ridiculiza o toma en broma el modelo que tiene por objeto” [Desen satiric în care sunt deformate trăsăturile și aspectul unei persoane. 2. Operă de artă care ridiculizează modelul pe care îl are ca obiect.] Real Academia Española (Academia Regală Spaniolă), *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón, Espasa-Calpe, ediția a 22-a, 2001. Aici și în continuare nu ne referim la definițiile din domeniul muzical.

14 — „Imitación o plagio que consiste en tomar determinados elementos característicos de la obra de un artista y combinarlos, de forma que den la impresión de ser una creación independiente”. [Imitație sau plagiat care constă în preluarea anumitor elemente caracteristice din opera unui artist și combinarea lor, astfel încât să pară o creație independentă.] Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón, Espasa Calpe, ediția a 22-a, 2001.

15 — Real Academia Española, *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón, Espasa Calpe, ediția a 22-a, 2001. Omitem sensurile asociate domeniului muzical.

16 — Rey-Debove, J. și Rey, A. (ed.), *Le Nouveau Petit Robert*, Dictionnaires Le Robert, Paris, 1993.

17 — Dudenredaktion, *Duden*, Dudenverlag, Mannheim, ediția a 25-a, 2010.

18 — *Van Dale online*, www.vandale.nl.

19 — Brown, L. (ed.), *Shorter Oxford English Dictionary*, OUP, Oxford, ediția a șasea, 2007.

48. Dincolo de originea etimologică comună [20] (termenul în limba greacă „παρωδία”) [21], diferența dintre aceste definiții denotă o semnificație similară în ceea ce privește caracteristicile esențiale. Aceste caracteristici comune sunt de două tipuri: pe de o parte, structurale, iar pe de altă parte, funcționale. Parodia reprezintă, în esență, o „imitație” din punct de vedere structural și „o formă de ridiculizare” din punct de vedere funcțional. Vom analiza aceste caracteristici în mod separat.

1. Caracteristicile „structurale” ale parodiei

49. Din punct de vedere „structural”, parodia reprezintă, în același timp, o *imitație* și o *creație*.

50. Parodia este, în primul rând, într-o măsură mai mare sau mai mică, o *imitație*, având în vedere că este vorba despre o operă de autor care nu este niciodată 100 % originală. Dimpotrivă, parodia împrumută elemente dintr-o operă anterioară (indiferent dacă aceasta, la rândul său, este sau nu este complet originală), elemente care, în principiu, nu sunt secundare sau lipsite de importanță, ci, dimpotrivă, esențiale pentru operă, după cum vom arăta în continuare. Opera anterioară, ale cărei caracteristici sunt copiate în parte, trebuie să fie totodată ușor de recunoscut de publicul căruia îi este adresată parodia. Aceasta reprezintă de asemenea o premisă a parodiei ca operă de autor. În acest sens, ca regulă generală, parodia reprezintă un fel de tribut adus operei originale sau o recunoaștere a acesteia.

51. Și, desigur, parodia reprezintă, în același timp, o *creație*. Modificarea operei originale, în măsură mai mare sau mai mică, ține de geniul autorului parodiei. Acesta este, în definitiv, primul interesat ca parodia „sa” să nu fie confundată cu originalul, chiar și în cazul în care este autorul ambelor.

52. Cu toate acestea, problema care se ridică, în mod evident, în situația care, prin definiție, ne preocupă în prezenta cauză, este aceea în care autorul parodiei este diferit de cel al operei parodiate. Terenul pe care urmează să ne aventurăm este, în mod incontestabil, unul minat. Și nu ne referim la cel al teoriei artei, care, în mod clar, depășește competențele noastre, ci la domeniul drepturilor de autor. Este suficient să examinăm dreptul de proprietate intelectuală, fie la nivel internațional, fie la nivelul statelor membre pentru a constata varietatea și intensitatea problemelor care se ridică [22].

53. Din perspectiva dreptului Uniunii, în contextul căruia directiva a urmărit armonizarea anumitor aspecte ale drepturilor de autor în societatea informațională, problema care se ridică în mod specific în ceea ce privește noțiunea de parodie este aceea a gradului de precizie la care poate și trebuie să ajungă reglementarea, cu caracter facultativ, a unei excepții de acest gen.

54. În acest sens, este evident că, pe lângă faptul de a atrage atenția asupra caracteristicilor structurale pe care le-am identificat ca inevitabile, dreptul Uniunii acordă suficientă marjă de apreciere ordinilor juridice naționale ale statelor membre și, în definitiv, instanțelor sesizate cu această excepție.

20 — Origine comună în toate versiunile lingvistice ale directivei. În bulgară: „пародията”, în cehă: „parodie”, în daneză: „parodi”, în germană: „Parodien”, în estonă: „paroodias”, în greacă: „παρωδία”, în engleză: „parody”, în franceză: „parodie”, în croată: „parodije”, în italiană: „parodia”, în letonă: „parodijās”, în lituaniană: „parodijai”, în maghiară: „paródia”, în malteză: „parodija”, în olandeză: „parodieën”, în polonă: „parodii”, în portugheză: „paródia”, în română: „parodierii”, în slovacă: „paródie”, în slovenă: „parodija”, în finlandeză: „parodiassa”, în suedeză: „parodi”.

21 — Termenul apare în „Poética” lui Aristotel: *Aristóteles, Poética* (García Bacca, J., traducere și editare), Mexic, UNAM 1946, 1448 a.

22 — Pentru studii comparate privind excepția a se vedea Mauch, K., *Die rechtliche Beurteilung von Parodien im nationalen Urheberrecht der Mitgliedstaaten der EU*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2003; Mendis, D., șiKretschmer, M., *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions*, Newport, Intellectual Property Office, 2013/23; Ruijsenaars, H., *Comic-Figuren und Parodien: Ein Urheberrechtlicher Streifzug – Teil II: Beurteilungskriterien für die zulässige Parodie*, GRUR Int 1993, p. 918.

55. Astfel, revine în special statelor membre sarcina să stabilească dacă parodia conține suficiente elemente creative în raport cu opera parodiată sau dacă este vorba despre doar ceva mai mult decât o imitație care conține modificări irelevante. În acest sens, instanțele naționale au elaborat mai multe criterii [23], precum următoarele: dacă presupusa parodie poate fi confundată cu opera originală [24], dacă se îndepărtează suficient de mult de opera originală, astfel încât caracteristicile acesteia din urmă să fie estompate [25] sau, în final, dacă s-au utilizat mai multe elemente din opera originală decât era necesar în vederea parodiei [26].

56. În opinia noastră, aceste criterii, precum și altele specifice care au scopul de a determina dacă în prezenta cauză este vorba despre o parodie în sensul Directivei 2001/29 trebuie să se încadreze în marja de apreciere lăsată statelor membre prin intermediul directivei, cu privire la care aceasta prevede, în considerentul (32), că excepțiile enumerate au în vedere diferitele tradiții juridice ale statelor membre.

57. În cea de a doua întrebare, instanța de trimitere a evidențiat o serie de criterii eventuale cu ajutorul cărora se poate califica o operă drept „parodie”. Având în vedere cele expuse anterior, precum și dimensiunea „structurală” la care am făcut referire, apreciem că răspunsul următor este suficient. Desigur, parodia trebuie „să prezinte un caracter original propriu”, conform instanței de trimitere, ceea ce presupune că, în mod rezonabil, nu poate fi confundată cu originalul. Mai mult, potrivit Comisiei, apreciem că, din perspectiva dreptului Uniunii, niciunul dintre criteriile „structurale” propuse de instanța de trimitere nu îndeplinește condiția de a fi un element necesar sau indispensabil pentru definirea noțiunii.

58. În fond, din punctul de vedere al dimensiunii „structurale”, parodia trebuie să ajungă la un anumit echilibru între elementele de imitație și elementele de originalitate, în acord cu ideea că includerea elementelor lipsite de originalitate contribuie în mod efectiv la scopul urmărit prin parodie. Cu aceasta ne situăm însă deja în dimensiunea „funcțională” a parodiei.

2. Dimensiunea „funcțională” a parodiei

59. În acest sens, vom aborda trei chestiuni: în primul rând, pe cea referitoare la două obiecte posibile ale parodiei și totodată la cele două modalități de parodiere; în al doilea rând, pe cea referitoare la aspectul intenției și, în definitiv, la „efectul” pe care parodia urmărește să îl producă; în cele din urmă, chestiunea privind „conținutul” parodiei, în care intervine problema incidenței drepturilor fundamentale.

23 — În unele state membre, jurisprudența a elaborat criterii în acest sens, deși legislația ca atare nu conține o excepție în favoarea parodiei, cum este cazul în Germania, unde întrebarea este dezbătută în contextul articolului 24 din Urheberrechtsgesetz [Legea privind drepturile de autor și drepturile conexe].

24 — În Spania: articolul 39 din Decretul legislativ regal 1/1996 din 12 aprilie 1996 (RCL 1996, 1382), AP de Barcelona (secția a 15-a), 10 octombrie 2003, 654/2001; AP de Madrid (secția a 13-a), 2 februarie 2000, 280/1998; în Franța: Cour de Cassation (1ère Ch. Civ.), 12 ianuarie 1988, RIDA 1988, 137, 98, Cour de Cassation (1ère Ch. Civ.) 27 martie 1990, Bull civ I N° 75, p. 54, Cour d'Appel de Paris (1ère Ch.), 11 mai 1993, RIDA 1993, 157, 340, Cour d'Appel de Versailles (1ère Ch.), 17 martie 1994, RIDA 1995, avr., 350, Cour d'Appel de Paris (1ère Ch.), 25 ianuarie 2012, *S. A. Editrice du Monde/Société Messagerie Lyonnaise de Presse, Société Sonora Media*, TGI Paris (3ème Ch.), 13 februarie 2001, *SNC Prisma Presse et EURL Femme/Charles V. și Association Apodeline*.

25 — BGH GRUR 1994, 206 – *Alcolix*; BGH GRUR 1994, 191, 193 – *Asterix-Persiflagen*; BGH NJW 2003, 3633, 3635 – *Gies-Adler*; BGH GRUR 2000, 703, 704 – *Mattscheibe*.

26 — BGH GRUR 1971, 588, 589-590 – *Disney Parodie*. În jurisprudența sa ulterioară, BGH a respins în mod expres acest criteriu. BGH GRUR 2000, 703, 704 – *Mattscheibe*.

a) Obiectul parodiei

60. În primul rând, apreciem că acesta poate fi contextul adecvat pentru a aborda chestiunea care poate fi calificată drept „obiectivul” parodiei, având în vedere că se regăsește implicit în cuprinsul celei de a doua întrebări, atunci când instanța de trimitere solicită Curții să stabilească dacă parodia trebuie să fie orientată către amuzament sau ironie, „indiferent dacă eventuala critică exprimată se referă la opera originală sau la alt obiect ori la altă persoană”.

61. Prin formularea acestei alternative, hof van beroep ne amintește cele două modalități distincte de parodiere, după cum finalitatea ori intenția, asupra cărora nu ne pronunțăm încă, vizează sau are ca obiect opera originală („parodie a”) sau, dimpotrivă, în care opera originală parodiată reprezintă doar un instrument al unei intenții care vizează un al treilea subiect sau obiect („parodie prin”).

62. Aceste două modalități posibile de parodiere au fost examinate în cadrul ședinței. Chestiunea care s-ar ridica ar fi aceea dacă înțelesul noțiunii de parodie cuprinde, în sensul directivei, atât una, cât și cealaltă modalitate sau, dimpotrivă, doar pe care vizează opera originală, ca operă „parodiată” în sensul strict al expresiei.

63. Chestiunea ridicată astfel devine relevantă în măsura în care situația de fapt din litigiul principal nu privește această din urmă modalitate. Aceasta reprezintă, fără nicio îndoială, un caz de „[parodie] prin”. Coperta benzii desenate este manipulată în vederea transmiterii unui mesaj care nu are legătură cu opera originală, față de care imaginea contestată nu pare să exprime niciun punct de vedere.

64. Înclinăm să credem că noțiunea de parodie prevăzută de directivă nu trebuie restrânsă doar la ipoteza parodiei care se raportează numai la opera originală parodiată. S-ar putea susține că, din perspectiva teoriei literaturii, modalitatea de parodiere mai înrădăcinată este aceea al cărei scop esențial este de a se raporta cu o anumită intenție la opera originală. Independent de aceasta, nu se poate nega că în critica obiceiurilor, în critica socială și în critica politică s-a folosit de asemenea, de foarte mult timp și din motive evidente privind eficiența mesajului, mijlocul de predilecție care implică modificarea unei opere preexistente, destul de ușor de recunoscut de publicul căruia i se adresează critica respectivă.

65. Astfel, apreciem că modalitatea de parodiere pe care, pentru simplificarea exprimării, o calificăm drept „parodie prin” este în prezent suficient de sedimentată în „cultura comunicării” pentru a nu putea fi exclusă la determinarea noțiunii „parodie” în sensul directivei. Acestea fiind spuse, trebuie să procedăm la analiza chestiunii privind efectul pe care îl urmărește autorul parodiei.

b) Efectul parodiei

66. Am avut deja ocazia să constatăm că, în definițiile uzuale din dicționarele explicative, se regăsește în mod constant o intenție legată de efectul urmărit prin parodie, astfel încât imitația este calificată, de la caz la caz, drept „burlesc”, „burlesque”, „komisch” sau „scherzh[aft]”, „grappige […] om iets bespottelijk te maken” și, în final, „for the purposes of ridicule”.

67. Pe scurt, parodia urmărește un anumit efect, aproape ca o consecință necesară a recreării unei opere anterioare. Această așa-numită receptare selectivă trebuie, ca atare, să producă un anumit efect asupra destinatarilor, cu riscul de a se solda cu un eșec total.

68. În opinia noastră, chestiunea mai dificilă este aceea a limitării uzuale sau, cel puțin, a concretizării acestui element intențional sau funcțional în „burlesc”, în „comic” și chiar și în glumă. În special, ținând seama de fondul imens de seriozitate pe care îl poate ascunde o expresie umoristică sau de importanța, greu de exagerat, pe care tragicomicul a avut-o în unele dintre culturile noastre, ce grad de umor, ca să oferim un exemplu cunoscut, poate avea o anumită parodiere a romanelor cavalerești medievale?

69. În orice caz, acceptând trimiterea la „burlesc” ca formă comună de descriere a dimensiunii de act intenționat a parodiei, considerăm că statele membre dispun de o marjă de apreciere considerabilă pentru a stabili dacă opera în cauză are calitatea de parodie [27].

70. În final, parodia reprezintă, dintr-un punct de vedere pe care îl numim funcțional, o *formă de expresie artistică* și constituie o manifestare a *libertății de exprimare*. Parodia poate fi unul sau celălalt dintre elemente ori chiar ambele, simultan. În prezenta cauză, este important în ceea ce ne privește faptul că situația cu care se confruntă instanța de trimitere se înscrie preponderent în contextul libertății de exprimare, astfel încât scopul urmărit prin imaginea contestată este de a emite, cu o eficiență aparent mai mare, un anumit mesaj politic.

c) Conținutul parodiei: incidența drepturilor fundamentale

71. În cele ce urmează, vom relua chestiunea privind forma și conținutul mesajului politic pe care își propune să îl transmită coperta calendarului distribuit de domnul Deckmyn în cadrul recepției de Anul Nou organizate de primăria orașului Gent.

72. În cadrul litigiului principal, părțile au dezbătut, în fața instanței civile, chestiunea domeniului de aplicare al noțiunii „parodie” ca excepție de la dreptul de autor, prevăzută de ordinea juridică națională. Cei care dețin în prezent drepturi asupra operei au arătat printre altele conținutul și, în cele din urmă, mesajul fără echivoc al copertei contestate. În lucrarea originală s-au efectuat două tipuri de modificări: pe de o parte, „binefăcătorul” a fost înlocuit cu o personalitate politică, iar pe de altă parte, cei care au beneficiat de generozitatea acestuia, inițial nedeterminați, au devenit în mod tot atât de lipsit de echivoc imigranți sau, în orice caz, rezidenți „străini”, cu scopul de a transmite mesajul partidului Vlaams Belang. În măsura în care, prin această transformare, opera originală servește drept mijloc de transmitere a unui mesaj politic pe care titularii exclusivi ai dreptului asupra operei pot să nu îl împărtășească, situație care, de altfel, corespunde realității, se ridică problema dacă, în cele din urmă, instanța de trimitere trebuie să aibă în vedere, la analizarea presupusei excepții în favoarea „parodiei”, *conținutul* mesajului politic în cauză.

73. Cu siguranță în scopul de a îndrepta atenția Curții asupra conținutului imaginii contestate, instanța de trimitere ne pune în vedere diverse drepturi prevăzute de cartă. Această abordare a determinat Curtea să solicite persoanelor interesate prevăzute la articolul 23 din Statutul Curții să se pronunțe cu privire la incidența mai multor drepturi fundamentale enumerate în cartă [articolul 1 (demnitatea umană), articolul 11 alineatul (1) (libertatea de exprimare și de informare), articolul 13 (libertatea artelor și științelor), articolul 17 (dreptul de proprietate), articolul 21 alineatul (1) (nediscriminarea) și articolul 22 (diversitatea culturală, religioasă și lingvistică)] asupra interpretării noțiunii de parodie.

74. Prin răspunsul la această întrebare, Regatul Belgiei a exprimat opinia conform căreia drepturile fundamentale prevăzute de cartă sunt, fără îndoială, relevante pentru interpretarea noțiunii „parodie”. Acesta a subliniat că, dintr-o altă perspectivă, dreptul de autor poate fi considerat o limitare a libertății de exprimare în sensul articolului 52 din cartă, solicitând ca drepturile în cauză să fie

27 — A se vedea cu titlu de exemplu BGH NJW 1958 – *Sherlock Holmes*; BGH NJW 1971, 2169, 2171 – *Disney-Parodie*; Cour d'Appel de Paris (2ème Ch.), 18 februarie 2011, 09/19272; AP de Barcelona (secția a 15-a), 10 octombrie 2003, 654/2001; Hess, G., *Urheberrechtsprobleme der Parodie*, Baden-Baden, Nomos, 1993, p. 134.

analizate de instanța națională. Potrivit Belgiei, drepturile care trebuie avute în vedere includ nu numai drepturile de proprietate intelectuală (inclusiv drepturile morale) și dreptul la libertatea de exprimare, ci și alte drepturi prevăzute de cartă, inclusiv cele menționate de Curte în cadrul măsurii de organizare a procedurii adoptate.

75. Pe de altă parte, Comisia a subliniat că, în temeiul considerentului (3) al directivei, legiuitorul a încercat să respecte drepturile fundamentale, în special dreptul de proprietate intelectuală și dreptul la libertatea de exprimare. În consecință, este vorba despre concilierea acestor două drepturi și despre stabilirea unui just echilibru între ele. Directiva ar trebui interpretată, înainte de toate, în conformitate cu aceste două drepturi. De asemenea, la aplicarea directivei, instanța națională ar trebui să asigure de asemenea respectarea celorlalte drepturi fundamentale.

76. În ce măsură drepturile fundamentale pot condiționa interpretarea efectuată de instanța civilă cu privire la domeniul de aplicare al excepției în favoarea parodiei? În definitiv, aceasta este întrebarea dificilă la care trebuie să se răspundă în finalul prezentelor concluzii.

77. Încă de la începuturile jurisprudenței Curții cu privire la drepturile fundamentale, în special în contextul lipsei unei declarații a drepturilor în sensul clasic al cuvântului, Curtea a apreciat că drepturile fundamentale sunt recunoscute și garantate în Uniune ca „principii generale" ale ordinii sale juridice. Astfel continuă să proclame și în prezent articolul 6 alineatul (3) *in fine* TUE. Invocarea punctului 4 din Hotărârea *Internationale Handelsgesellschaft* este, în această privință, inevitabilă, deși, în același timp, aproape că nu mai este necesară [28].

78. În orice caz, acesta este modul în care interpretarea inițială, la nivelul Uniunii, a drepturilor fundamentale drept categorie inclusă în principiile generale ale dreptului Uniunii a facilitat recurgerea la aceste drepturi ca principiu general de interpretare a dreptului Uniunii [29].

79. Prin urmare, nu este surprinzător că jurisprudența constantă conform căreia dreptul derivat al Uniunii trebuie interpretat în acord cu dreptul primar, inclusiv cu carta [30], are incidență și în cazul unei norme de drept derivat aplicabile în raporturile dintre particulari [31]. În special, Curtea a insistat asupra importanței de a asigura un just echilibru între diferitele drepturi fundamentale aplicabile în cazurile în care acestea pot intra în conflict [32]. Curtea a reținut în termeni concișI, dar elocvenți, că „nu pot exista situații care să țină astfel de dreptul Uniunii fără ca drepturile fundamentale menționate să poată fi aplicate" [33].

28 — „Având în vedere […] că, concret, respectarea drepturilor fundamentale face parte integrantă din principiile generale de drept, fiind asigurată de Curtea de Justiție; că apărarea acestor drepturi, chiar dacă se inspiră din tradițiile constituționale comune statelor membre, trebuie asigurată în cadrul structurii și al obiectivelor Comunității; […]" (11/70, EU:C:1970:114, punctul 4); a se vedea de asemenea Hotărârile Stauder (29/69, EU:C:1969:57, punctul 7) și Nold (4/73, EU:C:1974:51, punctul 13); Cfr. Bryde, B.-O., „The ECJ's fundamental rights jurisprudence – a milestone in transnational constitutionalism", în Poiares Maduro, M., și Azoulai, L. (ed.), *The Past and Future of EU Law*, Oxford, Hart, 2010, p. 119; Kumm, M., „Internationale Handelsgesellschaft, Nold and the New Human Rights Paradigm", în *ibid*., p. 106.

29 — Această apartenență a drepturilor fundamentale la categoria principiilor generale ale unui sistem juridic specific, caracteristică doctrinei Uniunii privind drepturile fundamentale ale Uniunii, se corelează în mod spontan cu o viziune particulară a drepturilor fundamentale care poate fi considerată ca înscriindu-se în „tradițiile constituționale comune statelor membre", prevăzute de asemenea la articolul 6 alineatul (3) TUE. Conform acestei interpretări, extrem de răspândită în statele membre, chiar dacă cu un domeniu de aplicare foarte diferit, drepturile fundamentale depășesc dimensiunea în primul rând „subiectivă", contribuind la influențarea înțelegerii ordinii juridice în ansamblul său. A se vedea Wahl, R., „Lüth und die Folgen", în Henne, T., și Riedlinger, A. (ed.), *Das Lüth-Urteil aus (recht-s) historischer Sicht*, Berlin, BWV, 2005, p. 371; Wahl, R., „Die objektiv-rechtliche Dimension der Grundrechte im internationalen Vergleich", în Merten, D., și Papier, H.-J. (ed.), *Handbuch der Grundrechte*, *Band I*, C. F. Müller, Heidelberg, 2004, p. 745.

30 — Hotărârile Comisia/Strack (C-579/12 RX II, EU:C:2013:570, punctul 40), McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43, punctul 44), Ordre des barreaux francophones et germanophone și alții (C-305/05, EU:C:2007:383, punctele 28 și 29), Klensch și alții (201/85 și 202/85, EU:C:1986:439, punctul 21) și Comisia/Consiliul (218/82, EU:C:1983:369, punctul 15).

31 — Hotărârile Alemo-Herron și alții (C-426/11, EU:C:2013:521, punctul 30) și Werhof (C-499/04, EU:C:2006:168, punctele 31-33). A se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Trstenjak prezentate în cauza Dominguez (C-282/10, EU:C:2011:559, punctul 83), Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate în cauza The International Transport Workers' Federation și The Finnish Seamen's Union (C-438/05, EU:C:2007:292, punctele 29-44).

32 — A se vedea Hotărârile Promusicae (C-275/06, EU:C:2008:54, punctul 68) și Lindqvist (C-101/01, EU:C:2003:596, punctele 84-87), precum și considerentele (31) și (3) ale directivei.

33 — Hotărârea Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, punctul 21).

80. Într-o astfel de situație, pare evident că, într-un caz precum cel aflat la originea litigiului principal, prima dintre valorile prevăzute de cartă pe care instanța de trimitere trebuie să o aibă în vedere este libertatea de exprimare, prevăzută la articolul 11 alineatul (1) din cartă. Inspirându-se, la rândul său, din jurisprudența CEDO, Curtea a evidențiat preeminența libertății de exprimare într-o societate democratică [34] precum societatea civilă europeană, în special atunci când libertatea de exprimare apare ca un instrument în slujba spațiului public european, fie la nivelul Uniunii, fie la nivelul fiecărui stat membru. Din perspectiva articolului 10 alineatul (2) din Convenția europeană a drepturilor omului, libertatea de exprimare trebuie respectată de asemenea în contextul informațiilor sau al ideilor care deranjează, îngrijorează sau ofensează [35].

81. În concluzie, tot cu condiția ca parodia să respecte efectiv cerințele deja menționate, o interpretare a noțiunii de parodie de către instanța civilă, în împrejurările din cauză, trebuie să favorizeze, în principiu, exercitarea libertății de exprimare în această modalitate concretă. Cu toate acestea, problema privește limitele conținutului mesajului, la care se referă observațiile care urmează.

82. Așadar, este necesar să constatăm de la bun început că libertatea de exprimare nu este niciodată „nelimitată” în mod absolut într-o societate democratică [36], din diverse motive, atât de formă, cât și de fond, care nu necesită analiză. În acest sens, este suficient să amintim conținutul articolului 10 alineatul (2) din Convenția europeană a drepturilor omului. În plus, în cartă sunt incluse nu numai libertatea de exprimare, ci și alte valori care ocazional pot intra în conflict cu aceasta, precum demnitatea umană (articolul 1) în primul rând, împreună cu o altă serie de libertăți și de drepturi, în special cu cel privind interzicerea discriminării bazate pe motive precum rasa sau religia (articolul 21).

83. În chiar centrul acestor limite pot fi identificate convingerile cel mai adânc înrădăcinate în societatea europeană, care este opusul unei societăți fără istorie și, în definitiv, fără cultură [37]. În ceea ce privește dreptul derivat, convingerile menționate s-au regăsit doar în Decizia-cadru privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal [38].

84. Este evident că instanței civile care trebuie să se pronunțe cu privire la drepturile de proprietate intelectuală nu îi revine sarcina de a pune în aplicare astfel de limitări, cu caracter penal, în cadrul unui litigiu între particulari. Instanța civilă nu este sub nicio formă chemată să se substituie instanței penale în vederea reprimării acestor comportamente. Dar, în același timp, trebuie precizat că instanța civilă nu poate nici să ignore „existența cartei” în cadrul interpretării realizate, cu alte cuvinte faptul că aceasta există într-o anumită măsură, chiar și în contextul unei acțiuni civile.

85. Având în vedere „prezența” drepturilor fundamentale în ordinea juridică în ansamblul său, prezență care trebuie să fie recunoscută, apreciem că, în principiu și strict din perspectiva noțiunii de parodie, nu trebuie exclusă din domeniul de aplicare al respectivei noțiuni o anumită imagine pentru simplul fapt că mesajul său nu este împărtășit de autorul operei originale sau pentru că poate fi respins de o

34 — Hotărârile Connolly/Comisia (C-274/99 P, EU:C:2001:127, punctul 39) și Comisia/Cwik (C-340/00 P, EU:C:2001:701, punctul 18); Hotărârile CEDO Handyside împotriva Regatului Unit din 7 decembrie 1976, seria A nr. 24, § 49, și Vogt împotriva Germaniei din 26 septembrie 1995, seria A nr. 323, § 52.

35 — A se vedea Hotărârile CEDO Handyside împotriva Regatului Unit, citată anterior, punctul 49, Soulas și alții împotriva Franței din 10 iulie 2008, 15948/03, punctul 35, și Le Pen împotriva Franței din 20 aprilie 2010, 18788/09; Grabenwarter, C., *European Convention on Human Rights*, C. H. Beck, München, 2014, articolul 10, punctul 28.

36 — Hotărârile Schmidberger (C-112/00, EU:C:2003:333, punctul 79) și Familiapress (C-368/95, EU:C:1997:325, punctul 26); a se vedea de asemenea articolul 10 din Convenția europeană a drepturilor omului.

37 — Häberle, P., *Europäische Rechtskultur*, Nomos, Baden-Baden, 1994.

38 — Decizia-cadru nr. 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal (JO L 328, p. 55).

mare parte a opiniei publice. Cu toate acestea, nu trebuie acceptate drept parodie acele modificări de fond sau de formă ale operei originale care transmit un mesaj care contravine în mod radical celor mai profunde convingeri ale societății [39], pe baza cărora, în definitiv, s-a constituit și există spațiul public european [40], iar autorii operei originale sunt îndreptățiți să invoce acest lucru.

86. În cele din urmă, este evident că spațiul public european este constituit, chiar dacă doar în parte, din totalitatea spațiilor publice naționale care nu sunt complet interschimbabile. În ceea ce privește demnitatea umană, Curtea a avut ocazia de a se pronunța cu privire la această identitate diferită, în special în Hotărârea Omega [41], în ceea ce privește demnitatea umană.

87. Revine instanței naționale sarcina de a se pronunța cu privire la aspectul dacă, în prezenta cauză, modificările aduse operei originale se încadrează în ceea ce am calificat drept credința cea mai adânc înrădăcinată în societatea europeană.

88. În concluzie, apreciem că instanța civilă, la interpretarea unei noțiuni precum „parodia”, trebuie, în măsura în care este necesar, să se inspire din drepturile fundamentale proclamate de cartă, revenindu-i sarcina de a asigura justul echilibru între acestea atunci când împrejurările cauzei impun acest lucru.

V – **Concluzie**

89. Pentru considerațiile expuse, propunem Curții să răspundă la întrebările adresate de hof van beroep după cum urmează:

„1) Noțiunea «parodie» prevăzută la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii.

2) În sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, «parodia» este o operă care, pentru obținerea unui efect burlesc, combină elemente ale unei lucrări anterioare ușor de recunoscut cu elemente suficient de originale pentru a nu fi în mod rezonabil confundată cu opera originală.

3) La interpretarea respectivei noțiuni de parodie, instanța civilă trebuie să se inspire din drepturile fundamentale proclamate de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, revenindu-i sarcina de a asigura justul echilibru între acestea atunci când împrejurările cauzei impun acest lucru.”

39 — A se vedea în acest sens de exemplu Hotărârea STC 214/1991 din 11 noiembrie 1991 și Hotărârea STC 176/1995 din 11 decembrie 1995, pronunțate de Tribunal Constitucional de España.

40 — A se vedea Curtin, D. M., „Civil Society’ and the European Union: Opening Spaces for Deliberative Democracy?”, în European University Institute (ed.), *Collected Courses of the Academy of European Law, 1996*, volumul VII, cartea 1, Kluwer, Haga,1999, p. 185.

41 — Hotărârea Omega (C-36/02, EU:C:2004:614, punctul 34).